

ความเป็นมาของปัญหา

สมัยคะมะคุระ Kamakura (鎌倉) * เป็นสมัยที่ญี่ปุ่นเต็มไปด้วยสงครามการรบพุ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อสู้ระหว่างกลุ่มนักรบผู้มีอำนาจ 2 ตระกูลใหญ่อันได้แก่ ตระกูลเฮอิเกะ Hēke (平家) และตระกูลเก็นจิ Genji (源氏)** เรื่องราวการรบพุ่งถูกถ่ายทอดเป็นนิยายสงครามหลายเรื่อง ทั้งนี้นิยายสงครามที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากในสมัยคะมะคุระ อีกทั้งยังอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของนิยายสงครามเรื่องอื่นๆ ในเวลาต่อมาคือเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริ Hēke Monogatari (平家物語) แม้วันเวลาจะผ่านพ้นไปจวบจนปัจจุบันการแพร่หลายของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริก็ได้เสื่อมคลายลง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากเนื้อเรื่องที่สะท้อนความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งซึ่งถือเป็นสัจธรรมที่ยังคงปรากฏอยู่ไม่ว่าสังคมยุคสมัยใด นอกจากนี้เสน่ห์ของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริอีกประการหนึ่งก็คือความหลากหลายของภาพลักษณ์ในตัวละครทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แม้ว่าในนิยายสงครามภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงโดยทั่วไปแล้วจะไม่ใช่มิบบทบาทหลักในการนำพาความขัดแย้งไปสู่สงคราม และได้เข้าต่อสู้อย่างสง่างามในสงครามดังเช่นตัวละครชาย แต่ทว่าภาพลักษณ์ของตัวละครฝ่ายหญิงก็ได้มีบทบาทค้ำค้ำกว่าฝ่ายชายแต่อย่างใด ในทางกลับกันชะตาชีวิตของตัวละครหญิงเหล่านั้นต่างสะท้อนอีกแง่มุมหนึ่งของสงคราม นั่นก็คือภาพของสตรีผู้มีความเห็นสัจธรรมแห่งชีวิตอันเนื่องมาจากผลแห่งการพลัดพรากและการสูญเสียสามีและบุตรจากสงคราม อย่างไรก็ตามในนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริได้ปรากฏตัวละครหญิงผู้หนึ่งที่มีบทบาทแตกต่างไปจากบทบาทของตัวละครหญิงทั่วไป นางมีบทบาทเข้าต่อสู้อย่างหาญกล้าในสงครามเฉกเช่นเดียวกับวีรบุรุษนักรบ ตัวละครหญิงผู้นั้นก็คือ “โทะ โมะเอะ โกะเฮ็น” Tomoe Gozen

* สมัยคะมะคุระเป็นช่วงเวลาที่ตระกูลนักรบเข้ามามีอำนาจและได้ตั้งรัฐบาลทหารที่เมืองคะมะคุระ เริ่มตั้งแต่รัฐบาลทหารของมินะ โมะโตะ โยะริโตะ โมะ Minamoto Yoritomo (源頼朝) ถูกก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1185 จนกระทั่งเมื่อโฮโจ ทะกะโตะกิ Hojō Takatoki (北条高時) เสียชีวิตลงในปี ค.ศ. 1333 รวมระยะเวลา 150 ปี

** คำอักษรจีนคำว่า “平” สามารถอ่านออกเสียงได้ทั้ง “เฮอิ” He และ “ทะอิระ” Taira ส่วนคำว่า “源” สามารถอ่านออกเสียงได้ว่า “เก็น” Gen และ “มินะ โมะ โตะ” Minamoto อย่างไรก็ตามหากเป็นนามสกุลที่นำหน้าชื่อนักรบจะอ่านออกเสียงได้เฉพาะ “ทะอิระ” และ “มินะ โมะ โตะ” เท่านั้น เช่น ทะอิระ คิโย โมะริ (นักรบในตระกูลเฮอิเกะ) มินะ โมะ โตะ โยะริโตะ โมะ (นักรบในตระกูลเก็นจิ) ทั้งนี้หากเรียกชื่อตระกูลผู้วิจัยจะใช้วิธีการออกเสียงว่า “เฮอิเกะ” และ “เก็นจิ” กล่าวคือ ใช้วิธีการออกเสียงว่า “เฮอิ” รวมกับคำว่า “เกะ” ซึ่งแปลว่าตระกูลเพื่อให้สอดคล้องกับชื่อนิยายสงครามเรื่อง “เฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริ” ซึ่งมีความหมายว่าเรื่องเล่าของตระกูลเฮอิ และใช้วิธีการออกเสียงว่า “เก็น” รวมกับคำว่า “จิ” ซึ่งแปลว่าตระกูล เพื่อเรียกชื่อตระกูลเก็นจิ

(巴 御前)* นางเป็นสตรีผู้มีพลังกำลังแข็งแกร่ง อีกทั้งยังมีฝีมือทางการรบบจนได้เข้าร่วมรบในสงครามเคียงบ่าเคียงไหล่กับบุรุษ ในขณะที่แวกกันภาพลักษณ์ในแง่มุมของตัวละครฝ่ายหญิงก็มิได้ขาดหายไป เช่น การเป็นภรรยาและมารดา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าตัวละครหญิง โทะโมะเอะ โกะเส็นมีบทบาทที่หลากหลายทั้งในแบบบุรุษนักรบและสตรีโคเคเด็นแตกต่างจากตัวละครหญิงอื่นๆ

ก่อนที่จะวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง โทะโมะเอะ โกะเส็นผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงทฤษฎีความเป็นมาของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะคะริซึ่งถือเป็นก้าวแรกที่ภาพลักษณ์ของ โทะโมะเอะ ได้ปรากฏในงานวรรณกรรมดังนี้

เรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะคะริสันนิษฐานว่าถูกเขียนขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 13 ตามหลักฐานที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องทsurezuregusa (徒然草) ได้กล่าวไว้ในสมัยจักรพรรดิโกะโตะบะ Gotoba (後鳥羽) เรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะคะริได้ถูกประพันธ์ขึ้นโดยนักการศึกษาในสมัยนั้นซึ่งมีชื่อว่า มิเนะ โนะเส็นจิกุกันเงะ Shinanozenji Yukinaga (信濃前司行長) ซึ่งต่อมาภายหลังได้ออกบวช ในขณะที่เขาก็ได้เขียนเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะคะริโดยขอร้องให้พระโจบุทซุ Jōbutsu (生仏) พระนักคิดพินน้ำเต้าคาบอด Biwahoushi (琵琶法師) ผู้ซึ่งเกิดในดินแดนอะสุมะ Azuma (東) ไปสอบถามเรื่องราวเกี่ยวกับนักรบและวิธีการรบจากนักรบในดินแดนบ้านเกิดของเขา นอกจากนี้มิเนะ โนะเส็นจิกุกันเงะก็ได้ขอให้พระโจบุทซุเป็นผู้ขับร้องถ่ายทอดเรื่องราว โดยเพลงดังกล่าวถูกเรียกว่าเฮอิเกียวกุ Hēkyoku (平曲) อย่างไรก็ดีตามมีทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้ว่าผู้เขียนที่แท้จริงแล้วน่าจะเป็นมิโมะทซุเกะเส็นจิกุจิระระ ยูกินะกะ Shimotsukezenji Fujiwara Yukinaga (下野前司藤原 行長) เนื่องจากเชื้อสายของบิดาของเขามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนในตระกูลเฮอิเกะ นอกจากนี้ยังกล่าวกันว่าสถานที่ที่เฮอิเกะ โมะ โนะงะคะริได้ถือกำเนิดขึ้นอาจเป็นที่วัดคะอิเซ็นโบอิน Daizenbōin (大善法院) วัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ดวงวิญญาณของนักรบในตระกูลเฮอิเกะสงบลง ในสมัยนั้นพระ นักรบ หรือผู้ที่มีความสามารถด้านการขับดนตรีประกอบการเล่าเรื่องมักจะมารวมตัวกันที่วัดนี้และเล่าเรื่องราวของตระกูลเฮอิเกะ ซึ่งเชื่อกันว่าการเล่าเรื่องของผู้ตายจะทำให้วิญญาณของผู้ตายสงบลง ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้สันนิษฐานว่าฟูจิระระยูกินะกะอาจพบกับพระโจบุทซุ และได้เล่าเรื่องราวของตระกูลเฮอิเกะให้แก่พระโจบุทซุฟังที่นั่นด้วยเช่นกัน ภายหลังจากพระโจบุทซุได้เป็นผู้ริเริ่มการขับลำนำเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะคะริ ต่อมากลุ่มพระนักคิดพินน้ำเต้า

* คำว่า โทะโมะเอะ สามารถเขียนด้วยตัวอักษรจีนได้หลายแบบ ทั้งนี้แบบที่ใช้ในปัจจุบันรวมทั้งที่ปรากฏในนิยายสงครามที่และบทละครที่ผู้เขียนอ้างอิงมานั้นจะเขียนด้วยตัวอักษร 巴 ซึ่งมีความหมาย 3 ประการดังนี้ ประการที่ 1 คือรูปร่างหรือลวดลายที่มีลักษณะคล้ายน้ำวน ประการที่ 2 คือสิ่งของที่ดูคาดให้มีลักษณะเป็นวงรี ประการที่ 3 คือชื่อของตราสัญลักษณ์ อย่างไรก็ตามหากเขียนด้วยตัวอักษรจีน 桃絵 จะมีความหมายดังนี้ คำว่า “โทะโมะ” Tomo (桃) หมายถึงอุปกรณ์ที่มีลักษณะเป็นวงรีใช้ผูกที่ข้อมือซ้ายของนักยิงธนู ส่วนคำว่า “เอะ” E (絵) หมายถึงรูปภาพ (รูปภาพเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ก หน้า 197)

ดาบอด* กลุ่มโทโดสะ Tōdōza (当道座) ก็เป็นผู้ที่มีบทบาททำให้เรื่องเฮอิเกะโมะโนะงะตะริเป็นที่แพร่หลาย

อย่างไรก็ตามปัจจุบันยังไม่มีการวิจัยหรือหลักฐานที่ระบุถึงผู้เขียน ความเป็นมาของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะโมะโนะงะตะริอย่างแน่ชัด รวมทั้งต้นฉบับก็ไม่ปรากฏเช่นเดียวกัน ต้นนิษฐานกันว่าต้นฉบับอาจเสร็จสมบูรณ์ช่วงกลางสมัยคะมะกุระหรือประมาณปีค.ศ.1230-1240 หลังจากนั้นก็อาจมีการแก้ไขปรับปรุงหลายครั้ง ทำให้นิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะโมะโนะงะตะริมีรูปแบบแตกต่างกันไป ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากรูปแบบการเล่าของพระนักคิดพินน้ำเต้าดาบอดที่แตกต่างกันหรือรูปแบบการเขียนที่มีความหลากหลาย อย่างไรก็ตามหากพิจารณาโดยภาพรวมอาจแบ่งรูปแบบนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะโมะโนะงะตะริได้ 2 ประเภทดังนี้

1. ประเภทเล่า Katarimonokē, Tōdōkē, Ryakuhonkē

(語り物系、当道系、略本系)

กลุ่มนักคิดพินน้ำเต้าเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นและใช้ในการขับร้องเล่าเรื่อง เนื้อหามีลักษณะย่อๆ ไม่ซับซ้อน ได้แก่

1.1 ฉบับคะกุอิชิ Kakuichi (覚一本)

คะกุอิชิมาจากชื่อผู้เขียนซึ่งเป็นพระนักคิดพินน้ำเต้าดาบอดที่มีชื่อเสียง รวบรวมเสร็จสมบูรณ์ในสมัยนัมโอะกุโซ Numbokuchō (南北朝時代) ในปีโออันที่ 4 Ōan (応安 4 年) หรือปี ค.ศ. 1371 โดยมีจุดประสงค์เพื่อไม่ให้เนื้อหาเกิดความคลาดเคลื่อนในหมู่ลูกศิษย์ในภายหลัง เนื้อหาเน้นเรื่องราวเกี่ยวกับการล่มสลายของตระกูลเฮอิเกะ

1.2 ฉบับรุฟู Rufu (流布本)

ฉบับรุฟูถูกตีพิมพ์ในสมัยเอโดะและเป็นที่แพร่หลายอย่างมาก

2. ประเภทอ่าน Yomihonkē, Hitōdōkē, Kōhonkē

(読み本系、非当道系、広本系)

จัดทำขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชนชั้นผู้มีความรู้ อ่าน มีเนื้อหาละเอียดมากกว่าประเภทเล่า เช่น รายละเอียดการต่อสู้ ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์กับพระ เป็นต้น

2.1 ฉบับเอ็งเกะอิ Enkē (延慶本)

ต้นฉบับเสร็จสมบูรณ์ในปีเอ็งเกะอิที่ 2 (延慶年) หรือปีค.ศ.1309 กล่าวกันว่าเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดและมีการอ้างอิงรายละเอียดเรื่องต่างๆเพิ่มเติมขึ้นมา เช่น ตำนานที่เกี่ยวข้องกับ

* พระดาบอดที่คิดพินน้ำเต้านอกจากจะมีบทบาทเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในสมัยนั้นแล้ว ยังได้นำบทกวีมาขับร้อง รวมทั้งนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาเล่าให้แก่ชาวบ้าน ต่อมาพระนักคิดพินน้ำเต้าดาบอดได้รวมตัวกันและตั้งเป็นสำนักขึ้น เช่น กลุ่มโทโดสะ (当道座) กลุ่มโมโซ Mozō (盲僧) เป็นต้น

ศาสนาพุทธและชินโต เอกสารคำสั่งของจักรพรรดิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ
มินะโมะโตะ โยะริโตะโมะ

2.2 ฉบับนะงะโตะ Nagato (長門本)

เนื้อหาใกล้เคียงกับหนังสือเอ็งเกะอิ แต่จะเพิ่มเติมตำนานเหนือจริง เช่น เรื่องวิญญาณ
ตำนานท้องถิ่นของนักรบที่ถูกเนรเทศ บันทึกการต่อสู้ของ โยะริโตะโมะ โยะฉินะกะ เป็นต้น

2.3 ฉบับเก็มเปะอิเซะอิซุอิกิ หรือ เก็มเปะอิโจซุอิกิ Gempē Sēsui Ki (源平盛衰記)

เดิมทีหนังสือดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า “หนังสือเก็มเปะอิเซะอิซุอิกิ” คำว่า “เก็มเปะอิ”
Gempē (源平) มีที่มาจากชื่อตระกูลเก็นจิและเฮอิเกะ ส่วนคำว่า “เซะอิซุอิ” Sēsui (盛衰)
แปลว่า “ความรุ่งโรจน์และการล่มสลาย” กล่าวคือเรื่องราวความรุ่งโรจน์และการล่มสลายของ
ตระกูลเฮอิเกะและเก็นจิ ซึ่งสะท้อนถึงนัยยะความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่ง อย่างไรก็ตามปัจจุบัน
มีผู้อ่านคำว่า “เซะอิซุอิ” เป็น “โจซุอิ” เช่นกัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจะขอเรียกว่า “เก็มเปะอิเซะอิซุอิกิ”
ตามแบบดั้งเดิมเพื่อรักษานัยยะทางความหมายของเนื้อเรื่องไว้

เก็มเปะอิเซะอิซุอิกิเป็นนิยายสงครามฉบับที่มีเนื้อหายาวมากที่สุด นอกจากนี้รายละเอียด
ในเนื้อเรื่องยังสะท้อนการอ้างอิงเอกสารต่างๆ ไว้มากที่สุด เช่น ตำนาน คำสอน เป็นต้น อีกทั้ง
ลักษณะการเขียนยังมีโครงสร้างที่สามารถนำไปใช้การแสดง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเนื้อหาโดยรวม
พบว่ามียุทธศาสตร์ที่แตกต่างจากเรื่องราวในต้นฉบับที่ถูกแต่งก่อนหน้าเป็นอย่างมาก ปัจจุบันจึงมีผู้
แสดงความคิดเห็นว่าควรแยกเรื่องเก็มเปะอิเซะอิซุอิกิออกจากเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะตะริประเภท
อ่าน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยโดยพิจารณาและเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของ โทะ โมะเอะในเรื่อง
เก็มเปะอิเซะอิซุอิกิในฐานะนิยายสงครามอีกเรื่องหนึ่ง มิใช่ประเภทหนึ่งของเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะ
งะตะริแต่อย่างใด

แม้ว่านิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะตะริจะมีรูปแบบที่หลากหลายดังที่กล่าว
ข้างต้น อย่างไรก็ตามกล่าวกันว่าฉบับคะกุอิชิเป็นรูปแบบที่แพร่หลายมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในเอกสารงานวิจัย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้นิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะตะริ ฉบับคะกุ
อิชิเป็นหลักในงานวิจัยนี้

ความแพร่หลายของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะตะริได้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัย
มุโระมะชิ Muromachi (室町時代) * และได้ส่งผลกระทบต่อศิลปะการแสดงต่างๆ ซึ่งก็รวมถึงการ
แสดงละครโนด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่าบทละครโนหลายเรื่องได้ถูกอ้างอิงมาจากเรื่องเฮอิ
เกะ โมะ โนะงะตะริ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทละครโนประเภทมุระโอะ โนะ Shuramono

* สมัยมุโระมะชิเริ่มตั้งแต่อะมิกะงะ ทะกะอุจิ Ashikaga Takauji (足利 尊氏) เริ่มตั้งรัฐบาลทหารที่เมืองเกียวโตในปี
ค.ศ.1336 ถึงสมัยที่อะมิกะงะ โยะฉินะกิ Ashikaga Yoshiaki (足利 義昭) ถูกโอะคะ โนะบุเนงะ Oda Nobunaga (織田 信長)
ไล่โจมตีจนรัฐบาลทหารที่เกียวโตล่มสลายในปี ค.ศ.1573

(修羅物) * ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีตัวเอกเป็นวีรบุรุษนักรบ ยกเว้นเรื่อง โทะโมะเอะ Tomoe (巴) เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่ตัวเอกเป็นนักรบสตรี

อิทธิพลของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริยังส่งผลต่อศิลปะการแสดงละครหุ่นหรือโจรริ Jōruri (浄瑠璃) ** ในสมัยเอโดะ Edo (江戸) *** ด้วยเช่นกัน บทละครโจรริเรื่องที่มีตัวเอกจากตัวละครในนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริจะเรียกว่า “เกมเปะอิกัสเด็น โมะ โนะ” Gempē Kassenmono (源平合戦物) ซึ่งหนึ่งในบทละครโจรริประเภทเกมเปะอิกัสเด็น โมะ โนะที่มีชื่อเสียงมากที่สุดก็คือเรื่องฮิระงะนะเซะอิซุอิกิ Hiragana Sēsui Ki (ひらかな盛衰記) ผลงานการประพันธ์ร่วมกันของบุงโกโค Bunkōdō (文耕堂) มิโยะชิ โมะระกุ Miyoshi Shōraku (三好 松洛) อะซะดะ คะเกะอิ Asada Kakei (浅田 可啓) ทะเกดะ โคะอิสุโมะ Takeda Koizumo (竹田 小出雲) และเซ็นเด็นเก็น Senzenken (千前軒) เริ่มแสดงในปีเก็มบุนที่ 4 Gembun (元文四年) หรือในปีค.ศ.1739 มีทั้งหมด 5 ตอน โดยเรื่องราวของโทะโมะเอะปรากฏอยู่ในตอนที่ 1 เท่านั้น

จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริได้ส่งผลสืบเนื่องเรื่อยมาตั้งแต่สมัยคะมะกุระจวบจนถึงสมัยเอโดะ อีกทั้งยังส่งผลต่องานวรรณกรรมต่างๆที่มีใช้เพียงนิยายสงครามเท่านั้น หากแต่วรรณกรรมบทละครก็ได้อ้างอิงกันอย่างแพร่หลายเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้เลือกวรรณกรรมนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริ ฉบับคะกุอิชิ และเกมเปะอิเซอิซุอิกิซึ่งเป็นงานวรรณกรรมประเภทนิยายสงครามเช่นเดียวกันและร่วมสมัยกันกับวรรณกรรมต่างประเภทต่างสมัย อันได้แก่ บทละครโนเรื่องโทะโมะเอะในสมัยมูโรมะชิ และบทละครโจรริเรื่องฮิระงะนะเซะอิซุอิกิในสมัยเอโดะ เพื่อใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โคะเด็น”

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะขอก้าวถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างตระกูลเฮอิเกะและเก็นจิ ซึ่งนำพาให้โทะโมะเอะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในสงครามของทั้งสองตระกูล โดยสรุปความจากนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะเงะตะริเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยตัวละครหญิง โทะโมะเอะ โคะเด็นต่อไป

ทะอิระ คิโยะโมะริ Taira Kiyomori (平 清盛) แม่ทัพใหญ่แห่งตระกูลเฮอิเกะได้รับชัยชนะในสงครามจนมีอำนาจเหนือกลุ่มนักรบตระกูลเก็นจิ อีกทั้งยังมีอิทธิพลในราชสำนักและเป็นที่โปรดปรานของจักรพรรดิโทะชิระงะวะ Goshiragawa (後白河天皇) จนได้รับตำแหน่ง

* คุราชะเอะอิคุรูปแบบบทละครโนเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ข หน้า 198-200

** คุราชะเอะอิคุรูปแบบของบทละครโจรริเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ค หน้า 201-202

*** สมัยเอโดะเริ่มต้นขึ้นเมื่อ โคะกุวะวะ อิอะซะซุ Tokugawa Ieyasu (徳川 家康) สามารถรวมประเทศญี่ปุ่นเป็นหนึ่งเดียวและได้ตั้งรัฐบาลทหารที่เอโดะในปีค.ศ.1603 จนถึงสมัยที่โตะกุวะวะ โยะนิ โนะบุ Tokugawa Yoshinobu (徳川 慶喜) ได้คืนอำนาจการปกครองให้แก่จักรพรรดิในปีค.ศ. 1867

ที่สำคัญในราชสำนักอย่างที่ไม่เคยมีนักรบผู้ใดได้รับมาก่อน เช่น ตำแหน่งโชมัมมิซังจิ Shō sammisangi (正三位参議) ตำแหน่งคะอิโจคะอิจิน Daijōdaijin (太政大臣) รวมทั้งคิโยะโมะริยังสร้างความผูกพันทางสายเลือดกับจักรพรรดิองค์เช่นที่คิโยะโมะริให้ลูกสาวคือ เค็นเรอิมอนอิน Kenrēmonin (建礼門院) แต่งงานกับจักรพรรดิทะกะคุระ Takakura

(高倉帝) เป็นต้น ช่วงเวลาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นยุคแห่งความรุ่งโรจน์ของตระกูลเฮอิเกะอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามเนื่องจากคิโยะโมะริได้ใช้อำนาจบาตรใหญ่ทำให้พวกนักรบต่างๆเกิดความไม่พอใจและได้ก่อสงครามขึ้นโดยมีมิเนะโมะโตะ โยะมิโตะโมะ Minamoto Yoshitomo

(源 義朝) นักรบในตระกูลเก็นจิเป็นแม่ทัพ ทว่าในสงครามครั้งนั้น โยะมิโตะโมะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และถูกฆ่าตาย นอกจากนี้มิเนะโมะโตะ โยะริโตะโมะ Minamoto Yoritomo (源 頼朝) ซึ่งเป็นบุตรชายคนที่ 3 ก็ถูกเนรเทศไปยังแคว้นอิซุ Izu (伊豆国) แม้ว่าคิโยะโมะริจะเนรเทศนักรบคนสำคัญจำนวนมากไปยังดินแดนอันห่างไกลทว่ากระแสต่อต้านจากนักรบตระกูลเก็นจียังคงก่อตัวมากขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งไปกว่านั้นความขัดแย้งยังได้ขยายผลไปถึงความสัมพันธ์กับจักรพรรดิสละราชย์โกะมิระงะวะ ซึ่งไม่พอพระทัยที่คิโยะโมะริมีอิทธิพลต่อราชสำนักมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่คิโยะโมะริก็ได้ตอบโต้ปฏิบัติการดังกล่าวโดยกักขังและถอดตำแหน่งข้าราชการระดับสูงของจักรพรรดิสละราชย์โกะมิระงะวะ และให้จักรพรรดิอันโตะกุ Antoku (安徳天皇) ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของนครองราชย์ด้วยวัยเพียง 3 ปี

หลังจากนั้นกระแสการต่อต้านเริ่มรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเจ้าชายโมะชิโตะ Mochihito (以仁王) ซึ่งเป็นพระโอรสของจักรพรรดิสละราชย์โกะมิระงะวะสั่งให้ขุนพลต่างๆทั่วประเทศรวมตัวกันเพื่อต่อต้านตระกูลเฮอิเกะ ซึ่งในบรรดานักรบที่มารวมตัวกันนั้นก็มิโยะริโตะโมะ มิเนะโมะโตะ โยะมิทซุเนะ Minamoto Yoshitsune (源 義経) และ คิโยะ โยะมิเนกะ Kiso Yoshinaka (木曾 義仲) อยู่ด้วย แม้ว่าคิโยะโมะริจะพยายามกอบกู้สถานการณ์โดยปราบปรามผู้ที่คิดเป็นปฏิปักษ์ เช่น สั่งให้ฟูคูอิ โทะโมะกะตะ Fukui Tomotaka (福井 友方) เผาวัดที่นาราซึ่งเป็นที่พักของกลุ่มพระนักรบที่ต่อต้านตระกูลเฮอิเกะ ทว่าก็ไม่อาจปลงล้างกระแสต่อต้านได้อย่างราบคาบ ยิ่งไปกว่านั้นจากการปะทะกันที่แม่น้ำฟูจิ Fujigawa (富士川) นักรบฝ่ายเฮอิเกะก็ยังคงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จนในที่สุดคิโยะโมะริก็ได้ล้มป่วยหนักจนต้องปลงศพออกบวชและได้เสียชีวิตที่คูโจงะวะระงุจิ Kujōgawaraguchi (九条河原口) ด้วยวัย 64 ปี แม้ว่าทะอิระ มุเนะโมะริ Taira Munemori (平 宗盛) บุตรชายคนที่ 3 จะได้ทำหน้าที่สืบทอดตระกูลต่อไป อย่างไรก็ตามเขาก็ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะรักษาอำนาจของตระกูลเฮอิเกะดังเช่นบิดาของเขาได้ จึงอาจกล่าวได้ว่ายุคแห่งความรุ่งโรจน์ของตระกูลเฮอิเกะได้สิ้นสุดลงไปพร้อมกัน

* เมื่อจักรพรรดิสละราชย์และออกผนวชจะถูกเรียกว่า "โฮโอ" Ho-o (法皇) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเรียกชื่อจักรพรรดิโกะมิระงะวะภายหลังที่ได้สละราชย์และออกผนวชในปีค.ศ.1169 ว่า "จักรพรรดิสละราชย์โกะมิระงะวะ"

กับการเสียชีวิตของคิโยะโมะริ ภายหลังจากคิโยะโมะริเสียชีวิตนักรบตระกูลเก็นจิซึ่งนำโดยโยะริ โตะโมะ โยะมิทซุเนะ รวมทั้งโยะมินะกะต่างก็ต่อสู้กับตระกูลเฮอิเกะหลายครั้งจนกระทั่งกองกำลังของตระกูลเฮอิเกะอ่อนกำลังลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพของโยะมินะกะสามารถต่อสู้ขับไล่นักรบตระกูลเฮอิเกะออกจากเมืองหลวงได้สำเร็จ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าโยะมินะกะเป็นนักรบที่มีบทบาทอย่างมากต่อการโค่นล้มอำนาจของตระกูลเฮอิเกะ อย่างไรก็ตามความสำเร็จของโยะมินะกะคงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากขาดนักรบผู้มีความสามารถเป็นผู้สนับสนุนอันได้แก่ อิมะอิกะเนะฮิระ Imai Kanehira (今井 兼平) ฮิงุจิ คะเนะมิทซุ Higuchi Kanemitsu (樋口 兼光) และโทะโมะเอะ โทะเส็นซึ่งเป็นนักรบสตรีเพียงคนเดียวที่สามารถรบเคียงบ่าเคียงไหล่โยะมินะกะจนกระทั่งวาระสุดท้ายของโยะมินะกะ

โยะมินะกะพร้อมทั้งนักรบเอกซึ่งรวมทั้งโทะโมะเอะ โทะเส็นได้ยกกองทัพ 50,000 คนไปที่เทือกเขาโทะนะมิ Tonami (砺波山) ในขณะที่กองทัพฝ่ายเฮอิเกะมีขุนพลทะอิระ โคะระโมะริ Taira Koremori (平 維盛) เป็นแม่ทัพใหญ่ ในสงครามครั้งนั้นโยะมินะกะได้ใช้กลยุทธ์โจมตีฝ่ายตระกูลเฮอิเกะโดยให้อิซุจิกทพไปโอบล้อมด้านหลังกองทัพฝ่ายเฮอิเกะที่สันเขาคุริกะระ Kurikara Tōge (倶利伽羅峠) พอถึงตอนกลางคืนก็เข้าโจมตีโดยด่อนว้าวที่ติดคบไฟที่เขาว่าวิ่งลงมาจากภูเขาเพื่อให้กองทัพฝ่ายเฮอิเกะแตกพ่ายไปด้านหนึ่ง จากนั้นก็ให้กองทัพโจมตีตลบทองในที่สุดกองทัพฝ่ายเฮอิเกะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และหนีไปยังมิโนะฮาระ Shinohara (篠原) ที่แคว้นคะงะ Kaga (加賀) หลังจากนั้นโยะมินะกะก็ได้ยกทัพตามไปโจมตีจนกองทัพฝ่ายตระกูลเฮอิเกะเพื่ออย่างราบคาบและถอยร่นไปทางดินแดนตะวันตก

ในที่สุดกองทัพโยะมินะกะก็สามารถขับไล่นักรบตระกูลเฮอิเกะออกจากเมืองหลวงได้สำเร็จและเผาฤทธาต์โระกุชะระ Rokuhara (六波羅) ของตระกูลเฮอิเกะทิ้ง ส่วนจักรพรรดิสละราชย์โกะมิระงะวะก็ได้ลี้ภัยไปอาศัยอยู่ที่ภูเขาฮิเอะฮิ Hiē (比叡山) เนื่องจากเกรงว่าจะถูกนักรบตระกูลเฮอิเกะพาตัวไปยังดินแดนตะวันตก แม้โยะมินะกะจะได้รับชัยชนะจนได้เข้ามาในเมืองหลวงและได้รับสมญานามว่า “แม่ทัพใหญ่อะซะฮิ” Asahi Shōgun (朝日將軍) ทว่าข้าราชการสำนักรวมทั้งผู้คนในเมืองหลวงกลับไม่พึงพอใจโยะมินะกะ เนื่องจากกองทัพของโยะมินะกะออกปล้นสดมภ์ชาวบ้านทำให้ผู้คนได้รับความเสียหาย อีกทั้งยังถูกติฉินนินทาจากคนในวังว่าโยะมินะกะเป็นผู้ไ้มารยาทและไม่รู้วิถีปฏิบัติของคนในเมืองหลวง รวมทั้งยังใช้คำพูดที่ไม่ให้เกียรติต่อขุนนางผู้ใหญ่ทำให้โยะมินะกะถูกเพ่งเล็งจากข้าราชการ สำนัก จนในที่สุดขุนนางในราช

* พฤติกรรมของโยะมินะกะที่ถูกตำหนิจากข้าราชการและคนในเมืองหลวง เช่น โยะมินะกะเรียกชื่อเนะ โคะนะ โนะ ชุนงะนินทซุตะกะ Nekoma No Chūnagon Mitsutaka (猫間の中納言光隆) ว่า “ท่านแมว” Nekodono (猫殿) เนื่องจากคำว่า “เนะ โคะ” ที่ปรากฏในชื่อของมิทซุตะกะมีความหมายว่าแมว อีกทั้งโยะมินะกะยังดักขำขุนขามและไม่ให้เกียรติแก่มิทซุตะกะ พาลงพูดหยอกเข้าว่า “ท่านแมวกินข้าวน้อยหรือ” นอกจากนี้การลงรถเทียมวัวที่ตามปกติต้องขึ้นจากด้านหลังและลงด้านหน้าทว่าโยะมินะกะกลับลงด้านหลัง เป็นต้น

ตำนานก็ได้กราบทูลให้จักรพรรดิสละราชย์กำจัดโยะมิเนะกะ จักรพรรดิสละราชย์จึงสั่งการให้โยะริโตะโมะซึ่งอยู่ที่คะมะกุระนำทัพนักรบตระกูลเก็นจิโจมตีโยะมิเนะกะ เหตุการณ์เลวร้ายขึ้นเมื่อกองทัพของตระกูลเฮอิเกะเคลื่อนทัพจากทางตะวันตกและมาตั้งฐานทัพที่โยะมิเนะ Yashima (屋島) และตั้งกำลังที่บริเวณอ่าวทะเลเซะโตะ Seto (瀬戸内海) จนในที่สุดเกิดสงครามขึ้นอีกครั้งระหว่างกองทัพของโยะมิเนะกะกับตระกูลเฮอิเกะที่เกาะมิซุ Mizu (水島) ทว่าครั้งนี้กองทัพโยะมิเนะกะได้รับความพ่ายแพ้เนื่องจากขาดความชำนาญในการรบทางทะเล จากความพ่ายแพ้ในสงครามต่อกองทัพของตระกูลเฮอิเกะ รวมทั้งคำสั่งจากจักรพรรดิสละราชย์ให้นักรบตระกูลเก็นจิโค่นล้มโยะมิเนะกะทำให้โยะมิเนะกะตกเป็นเป้าหมายโจมตีทั้งจากกองทัพของตระกูลเฮอิเกะทางตะวันตกและตระกูลเก็นจิจากทางตะวันออก

เหตุการณ์ที่จักรพรรดิสละราชย์รวมทั้งข้าราชการสำนักร่วมกันกดดันและต่อต้านโยะมิเนะกะทำให้โยะมิเนะกะตัดสินใจตอบโต้โดยในปีจูเอที่ 2 เดือน 11 Juē (寿永二年十一月) โยะมิเนะกะได้เผาวังโฮจูจิเด็น Hōjūjiden (法住寺殿) และกักตัวจักรพรรดิสละราชย์ไว้ รวมทั้งถอดถอนตำแหน่งผู้รับใช้ใกล้ชิดจักรพรรดิสละราชย์อีกกว่า 40 ตำแหน่ง นอกจากนี้ยังตัดศีรษะเท็นคะอิสะซุ Tendaizasu (天台座主) เจ้าอาวาสวัดเอ็นริยูกุจิ Enryakuji (延暦寺) ที่โรกุโจงะวะระ Rokujōgawara (六条河原) จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้โยะริโตะโมะสั่งโยะมิทซุเนะและโนะริโยะริ Noriyori (範頼) ยกกองทัพไปปราบปรามโยะมิเนะกะ โดยได้แบ่งกองกำลังเป็นสองด้าน ด้านหนึ่งนำโดยโนะริโยะริยกทัพ 35,000 คนไปที่แม่น้ำเซะตะ Seta (瀬田川) ส่วนโยะมิทซุเนะยกทัพจำนวน 25,000 คนข้ามแม่น้ำอุชิ Uchi (宇治川) โยะมิเนะกะตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มีทางเลือกเขาจึงหนีไปที่โรกุโจตะกะกุระ Rokujōtakakura (六条高倉) และตีฝ่าวงล้อมฝ่ายศัตรูออกไปได้ แม้ว่าโยะมิเนะกะจะรู้ว่าใกล้ถึงวาระสุดท้ายของตนแล้ว แต่เขาก็คิดว่าอยากพบคะเนะอิระพี่น้องร่วมแม่นม่อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเคยสาบานกันไว้ว่า “หากจะต้องตายก็ขอตายในที่เดียวกัน” โยะมิเนะกะจึงออกเดินทางไปเซะตะจนได้พบคะเนะอิระ ในขณะที่กองกำลังจากคะมะกุระจำนวน 6,000 คนก็เดินทางมาถึง จากการปะทะกันกองทัพโยะมิเนะกะมีนักรบรอดชีวิตเพียง 5 คน ซึ่งหนึ่งในนั้นคือโตะโมะเอะ โยะมิเนะกะเห็นเหตุการณ์เป็นดังนั้นจึงสั่งให้โตะโมะเอะหนีไป

ในวาระสุดท้ายของโยะมิเนะกะ คะเนะอิระได้บอกให้โยะมิเนะกะหนีไปฆ่าตัวตายส่วนตนจะป้องกันข้าศึกให้ ขณะที่โยะมิเนะกะกำลังจะหาสถานที่เพื่อฆ่าตัวตาย ม้าของโยะมิเนะกะเสียหลักขาไปติดในหล่ม ในที่สุดโยะมิเนะกะก็ถูกอิมิคะ ทะเมะฮิชิ Ishida Tamehiki (石田 為久) ยิงธนูและตัดคอไป คะเนะอิระเห็นดังนั้นจึงฝ่าวงล้อมข้าศึกออกมาและประกาศตัวว่าจะฆ่าตัวตายตามนายให้เป็นเยี่ยงอย่าง จากนั้นจึงดึงดาบขวามาคาบไว้และกระโดดพุ่งเอาศีรษะลงมาจากหลังม้า โยะมิเนะกะและคะเนะอิระเสียชีวิตในสนามรบด้วยวัย 31 ปี และ 32 ปีตามลำดับ

เหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงเวลาสั้นๆ แห่งการเปลี่ยนผ่านอำนาจมาสู่โยะฉินะกะดั่งที่ได้กล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าแม้ว่ายุคดังกล่าวจะเป็นยุคแห่งนักรบบุรุษอย่างแท้จริง ทว่าโทะโมะเอะก็ยังสามารถเข้าไปยืนในสนามรบอย่างสง่างามเทียบเท่ากับนักรบบุรุษ ยิ่งไปกว่านั้นนางยังสามารถยืนหยัดอยู่โดยลำพังท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงภายหลังจากที่โยะฉินะกะเสียชีวิตดั่งที่ปรากฏในวรรณกรรมสมัยถัดมา ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเป็นผลมาจากสมัยที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความคิดของคนในสังคมที่มีต่อสตรี ฉะนั้นประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งซึ่งไม่อาจมองข้ามไปได้ก็คือความแตกต่างของภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะที่สะท้อนจากงานวรรณกรรมแต่ละสมัยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับสถานภาพของสตรีที่เปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจะขอศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะที่ปรากฏในงานวรรณกรรมควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ในเชิงสังคมด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เป็นภาษาญี่ปุ่นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเส็น” พบว่าการเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเส็น” ระหว่างนิยายสงครามและบทละครญี่ปุ่น รวมทั้งการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะในเชิงสังคมนั้นยังมีอยู่น้อย นอกจากนี้ยังไม่มีเอกสารและงานวิจัยที่เป็นภาษาไทยที่เกี่ยวกับนักรบสตรีในวรรณกรรมญี่ปุ่น รวมทั้งบทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ของนักรบสตรีในวรรณกรรมกับบริบทในเชิงสังคมแต่อย่างใด ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่างานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยฉบับแรกในประเทศไทยที่ศึกษาภาพลักษณ์ของนักรบสตรีในนิยายสงครามและบทละครญี่ปุ่นที่อยู่ในบริบทช่วงสมัยที่แตกต่างกัน อันจะทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจบทบาทของตัวละครหญิงในฐานะนักรบสตรีจากนิยายสงครามและบทละครรวมทั้งสถานภาพสตรีตระกูลนักรบในสังคมญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นงานวิจัยนี้ยังอาจเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการศึกษาภาพลักษณ์ของนักรบสตรีในวรรณกรรมอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเส็น” จากนิยายสงครามเรื่อง “อะอิเกะ โมะ โนะงะตะริ” และ “เก็มเปะอิเซอิซุอิกิ” ในสมัยคะมะกูระ (ศตวรรษที่12-14) บทละครโนเรื่อง “โทะโมะเอะ” ในสมัยมูโรมะจิ (ศตวรรษที่14-16) และบทละครโจริเรื่อง “อิระงะนะเซอิซุอิกิ” ในสมัยเอโดะ (ศตวรรษที่17-19)

แนวเหตุผล สมมติฐาน

1. ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเส็น” จากนิยายสงครามเรื่อง

เฮอิเกะ โมะ โนะงะตะริเป็นภาพของนักรบสตรีที่มีความสามารถทางการรบ มีพลังกำลัง แข็งแกร่ง และจงรักภักดีต่อนาย ในขณะที่เกมเปะอิเซอิซุอิก็ได้เพิ่มเติมภาพของนักรบสตรีผู้มีความผูกพันกับนายในฐานะคนรัก

2. ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะ โมะเอะ โกะเซ็น” จากบทละครโนเป็นภาพของนักรบสตรีที่มีความสามารถทางการรบ มีพลังกำลังแข็งแกร่ง จงรักภักดีต่อนาย รวมทั้งภาพของนางในฐานะควงวิญญูณที่รู้สึกฝงใจที่ไม่อาจตายร่วมกับนายได้

3. ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะ โมะเอะ โกะเซ็น” ในบทละครโจริริเป็นภาพของนักรบสตรีผู้เปิดเผยเหตุการณ์เบื้องหลังสงครามที่เข้าร่วมรบกับนาย

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะ โมะเอะ โกะเซ็น” ที่สะท้อนจากนิยายสงคราม เรื่องเฮอิเกะ โมะ โนะงะตะริ Hēke Monogatari (平家物語) ตอน “วาระสุดท้ายของโยะมิ นะกะ” Kiso Yoshinaka No Saigo (木曾義仲の最期) จากหนังสือรวมวรรณกรรมโบราณของญี่ปุ่น Nihon Koten Bungaku Zenshū 30 (日本古典文学全集 30) สำนักพิมพ์ไฉงะกุกัน Shōgakukan (小学館) นิยายสงครามเรื่องเกมเปะอิเซอิซุอิ Gempē Sēsui Ki (源平盛衰記) ตอนที่ 35 “โทะ โมะเอะ มุ่งหน้าสู่คันโต” Tomoe Kantō Gekō (卷第三十五 巴関東下向) จากหนังสือวรรณกรรมที่ชูโสะกุนิฮินเซ็นมิ Tsūzoku Nihon Zenshi (通俗日本全史) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยวะเซดะ Waseda Daigaku Shuppanbu (早稲田大学出版部) รวมทั้งบทละครโนเรื่องโทะ โมะเอะ Tomoe (巴) จากหนังสือรวมบทละครโน Yōkyokushū 1 (謡曲集 1) สำนักพิมพ์ไฉงะกุกัน และบทละครโจริริเรื่องฮิระงะนะเซอิซุอิ Hiranaga Sēsui Ki (ひらかな盛衰記) ตอนที่ 1 จากหนังสือรวมบทละครโจริริ Jōrurishū Jō (浄瑠璃集 上) สำนักพิมพ์อิวะนะมิ Iwanami Shoten (岩波書店)

วิธีการวิจัย

1. รวบรวมและศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และตำนานที่เกี่ยวข้องกับตัวละครหญิง “โทะ โมะเอะ โกะเซ็น” ที่เป็นภาษาญี่ปุ่น
2. ศึกษาเนื้อเรื่องในนิยายสงครามและบทละครจากข้อมูลปฐมภูมิที่เป็นภาษาญี่ปุ่นโบราณ และข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน
3. เปรียบเทียบวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของภาพลักษณ์ของตัวละครตัวละครหญิง “โทะ โมะเอะ โกะเซ็น” ในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง

4. ศึกษาภาพลักษณ์ของสตรีในสังคมญี่ปุ่น โดยมุ่งเน้นไปที่สตรีในชนชั้นนักรบตั้งแต่สมัยคะมะคุระจนถึงเอโดะ

5. วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ของตัวละครในวรรณกรรมกับสถานภาพสตรีในสังคมญี่ปุ่น

6. สรุปผล เรียบเรียงข้อมูลและนำมาเขียนวิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โคะเซ็น” ในวรรณกรรมแต่ละเรื่องอันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมเหล่านั้นต่อไป

2. เป็นแนวทางในการศึกษาภาพลักษณ์ของนักรบสตรีในวรรณกรรมอื่นๆ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. คำหรือข้อความภาษาญี่ปุ่นที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกจะกำกับภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่นตามลำดับ โดยภาษาญี่ปุ่นจะใส่เครื่องหมาย () แต่หากปรากฏซ้ำจะกำกับเพียงภาษาไทยเท่านั้น

2. ข้อความที่ผู้วิจัยอ้างอิงมาจางานวรรณกรรมจะใช้เครื่องหมายคำพูด 「」 ในกรณีของภาษาญี่ปุ่นและ “ ” ในกรณีของภาษาไทย หากอ้างอิงซ้ำจะยกมาเพียงข้อความที่แปลเป็นภาษาไทยมาเท่านั้น

3. ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยใช้ระบบการถอดเสียงจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยตามผลงานวิจัยของ ผศ.ดร.กัลยาณี สัตตสุวรรณ ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์ รศ.ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล อาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น และ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณ์นิพนวิน อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ และ ผศ.คุณฉวีพร ชานโรคนานต์ อดีตอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ระบบดังกล่าวกำหนดการถอดเสียงอักษรภาษาญี่ปุ่น โดยเปรียบเทียบกับอักษรโรมันจึงเป็นอักษรไทยดังนี้

สระ

อักษร โรมะจิ (สระเสียงสั้น สระเสียงยาว)	อักษร ไทย
a, ā	อะ, อา
i, ī	อิ, อี
u, ū	อุ, อู

e, ē	เอะ, เอ
o, ō	โอะ, โอ
-ya, -yā	ียะ, เอีย
-yu, -yū	ิว, อิว
-yo, -yō	เอียว, เอียว

พยัญชนะ

อักษรโรมัน	อักษรไทย
p เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่น	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่น	ด
ts	ตฺซ
ch	ช
d	ด
n	น
n ที่เป็นพยัญชนะก่อกำพางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด	
เมื่อเกิดหน้าพยางค์ p, m, b	ม
เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
เมื่อเกิดที่อื่น	น
n ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ	น
s	ซ
sh	ฌ
z	จ
j	จ
r	ร
y	ย

k	เมื่อเกิดคำ	ค
	เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ก
g	เมื่อเกิดคำ	ก
	เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ง
h		ฮ

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้ใช้ระบบถอดเสียงดังกล่าวสำหรับคำที่ใช้เป็นที่แพร่หลายแล้ว เช่น เกียวโต โอซากา เฮอัน นารา เอโคะ เป็นต้น

นิยามศัพท์

ภาพลักษณ์ หมายถึง ลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือองค์กรที่ปรากฏแก่ตา หรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน² ทั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เฉพาะภาพลักษณ์ในส่วนที่ปรากฏในงานวรรณกรรมที่ผู้เขียนนำเสนอออกมาเท่านั้น มิได้รวมภาพลักษณ์จากประวัติศาสตร์และตำนานแต่อย่างใด

สถานภาพ หมายถึง ฐานะ หรือตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคมหรือสิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคล³

ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติของโทะโมะเอะ โทะเส็นนั้นไม่ปรากฏชัดเจนดังที่กล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารต่างๆเกี่ยวกับประวัติ และตำนานของโทะโมะเอะจากหอเอกสาร โยะมิเนะกะยะกะตะ Kiso Yakata (義仲館) ที่เมืองคิโสะฟุกุชิมะ Kisofukusima Chō (木曾福島町) จังหวัดนะงะโนะ Nagano Ken (長野県) ดังนี้

หนังสือเรื่องโทะโมะเอะ โทะเส็น Tomoe Gozen (巴御前) เขียนโดย ทะยะ ฮิซะโอะ Taya Hisao (田屋 久雄) ในเนื้อหาได้กล่าวถึงประวัติของโทะโมะเอะ โทะเส็นโดยรวบรวมจากตำนานที่ปรากฏยังสถานที่ต่างๆซึ่งสามารถสรุปคร่าวๆได้ดังนี้

โทะโมะเอะ โทะเส็นเกิดในช่วงปีโชเง็นที่ 2 Hogen (保元二年) หรือในปี ค.ศ. 1157 ที่คิโสะแคว้นมิเนะโนะ Shinano (信濃) นางเป็นบุตรสาวของนะกะฮาระะ คะเนะโต Nakahara Kanetō (中原 兼遠) และชิสุรุ โทะเส็น Chizuru Gozen (千鶴 御前) มีพี่น้อง ได้แก่ ฮิ

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 218.

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 1116-1117.

มะอิ คะเนะอิระ และฮิงุจิ คะเนะมิทซุ กล่าวกันว่านางมีรูปโฉมงดงามและมีความเชี่ยวชาญในการรบ

ความผูกพันระหว่างโทะโมะเอะและโยะมิเนะกะได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อมารดาของโยะมิเนะกะ ซึ่งชื่อว่าซะเอะ โกะเด็น Sae Gozen (小枝 御前) ได้พาโยะมิเนะกะหรือชื่อในวัยเด็กที่เรียกว่า “โทะมะโอมะรุ” Komaōmaru (駒王丸) หลบหนีจากดินแดนมุซะชิ Musashi (武蔵) มายังคิโชะ อันเนื่องมาจากมิเนะโมะโตะ โยะมิกะตะ Minamoto Yoshitaka (源 義賢) บิดาของเขา ขัดแย้งกับโยะมิโตะโมะ Yoshitomo (義朝) ซึ่งเป็นพี่ชาย จึงถูกอะกุเง็นตะ โยะมิอิระ Akugenta Yoshihira (悪源太 義平) บุตรชายของพี่ชายฆ่าตอนที่โยะมิเนะกะอายุได้ 2 ขวบ แม้ว่ามารดาและโยะมิเนะกะจะถูกตั้งฆ่าเช่นเดียวกัน ทว่าอะตะเกะยะมะ มิเงะโยะมิ Hatakeyama Shigeyoshi (畠山 重能) และซะอิโตเบ็ตโตะซะเนะโมะริ Saitōbettō Sanemori (斎藤別当 実盛) ได้ช่วยเหลือทั้งคู่โดยฝากโยะมิเนะกะให้มาอยู่กับนะกะซะระะ คะเนะโตะสามีของแม่นม* ซึ่งเป็นคหบดีใหญ่แห่งคิโชะ โยะมิเนะกะเติบโตท่ามกลางหุบเขาเล็กที่คิโชะพร้อมกับโทะโมะเอะ อิมะอิ และฮิงุจิ เมื่อเติบโตขึ้นโทะโมะเอะก็ได้ร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่โยะมิเนะกะและนักรบ 4 คนซึ่งถูกเรียกว่า “คิโชะมิเท็นโน” Kiso Shitennō (木曾四天王) ได้แก่ อิมะอิ คะเนะอิระ ฮิงุจิ คะเนะมิทซุ ทะตะชิคะตะตะ Tate Chikatada (楯 親忠) และเนะอิ มิทซุชิกะ Nei Mitsuchika (根井 光親) นอกจากนี้ในสงครามซึ่งเป็นวาระสุดท้ายของโยะมิเนะกะนางยังเป็น 1 ในนักรบ 5 คนสุดท้ายที่รอดชีวิตและได้ต่อสู้เคียงข้างผู้เป็นนายจนกระทั่งนางได้รับคำสั่งให้ออกจากสนามรบไป

อย่างไรก็ตามชีวิตของโทะโมะเอะภายหลังจากที่โยะมิเนะกะเสียชีวิตถูกกล่าวไว้ในตำนานต่างๆกัน บ้างกล่าวว่าในบั้นปลายชีวิตนางได้ออกบวชและสวดมนต์ให้แก่ผู้เป็นนาย เช่น

ก. ตำนานที่วัดชิอุจิ Gichūji (義仲寺)

* คำว่าแม่นม ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “มะโนะโตะ” เขียนด้วยตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นได้ 2 แบบกล่าวคือ 1. (乳母) แปลว่าแม่นมซึ่งเป็นผู้หญิง 2. (乳夫) แปลว่าแม่นมซึ่งเป็นผู้ชาย ทั้งนี้อาจเป็นสามีของแม่นมหรือญาติที่น้องก็ได้ เคมีทีโนสมัยช่วงต้นเฮอันมะโนะโตะซึ่งเป็นผู้หญิงจะทำหน้าที่ให้นมแทนพระมารดาและดูแลรับใช้พระโอรสหรือพระธิดาของจักรพรรดิ จนกระทั่งช่วงปลายสมัยเฮอันมะโนะโตะมีความผูกพันทางการเมืองกับผู้ที่มีอำนาจในการปกครองมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีตำแหน่งมะโนะโตะซึ่งเป็นผู้ชายเกิดขึ้นเพื่อช่วยมะโนะโตะซึ่งเป็นผู้หญิงดูแลอบรมให้การศึกษาแก่บุตรของคนในตระกูลนั้นๆ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าตำแหน่งแม่นมมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการสืบทอดตระกูลของชนชั้นปกครอง ดังจะเห็นได้จากกรณีของนะกะซะระ คะเนะโตะที่เลี้ยงดูโยะมิเนะกะด้วยความรักและถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ที่จะทำให้โยะมิเนะกะได้เป็นนายทัพที่ยิ่งใหญ่ในภายภาคหน้า ฉะนั้นกะเนะโตะจึงให้บุตรทั้งคะเนะอิระ คะเนะมิทซุ รวมทั้งโทะโมะเอะเป็นนักรบรับใช้โยะมิเนะกะ อีกทั้งยังให้ลูกสาวซึ่งเป็นพี่สาวของโทะโมะเอะเป็นภรรยาของโยะมิเนะกะ

วัดกิชูจิตั้งอยู่ในเมืองโอทซุ Ōtsu (大津) จังหวัดฉิมะ Shiga (滋賀県) เดิมทีบริเวณที่ตั้งของวัดมีชื่อเรียกว่า “อะวะสะงะฮะระ” Awazugahara (粟津ヶ原) มีตำนานกล่าวไว้ว่าหลายปีหลังจากที่โยะฉินะกะเสียวชีวิต มีแม่ชีรูปงามองค์หนึ่งมาอาศัยอยู่ที่กุฏิในวัดกิชูจิ แม่ชีไม่ยอมบอกชื่อของตนต่อผู้ใด อย่างไรก็ตามผู้คนสันนิษฐานกันว่านางคือโทะโมะเอะ ภายหลังจากที่แม่ชีเสียวชีวิตกุฏิที่แม่ชีพำนักได้ถูกตั้งชื่อว่า “มุนะอัน” Munaan (無名庵) ซึ่งแปลว่า “กุฏิไร้นาม” และสุสานของโทะโมะเอะ Tomoezuka (巴塚) ก็ได้ถูกสร้างให้ตั้งอยู่เคียงคู่กับสุสานของโยะฉินะกะ ด้วยเหตุนี้วัดกิชูจิจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดโทะโมะเอะ”

นอกจากนี้ยังมีตำนานกล่าวถึงชีวิตตอนที่นางบวชชีไว้ว่านางใช้ชื่อว่าแม่ชีคะเนะ โจ Kanejō (兼生) และออกธุดงค์ไปยังดินแดนต่างๆ ในโตะกุริกุ Hokuriku (北陸) ระหว่างทางนางยังได้เล่าเรื่องราวสงครามที่โยะฉินะกะออกรบให้แก่ชาวบ้าน

จากทั้งสองตำนานดังกล่าวแม้ว่าจะเป็นรายละเอียดที่ไม่ปรากฏในนิยายสงครามหรือบทละครโดยตรง อย่างไรก็ตามตำนานดังกล่าวมีส่วนช่วยสนับสนุนภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะ ในฐานะผู้ถ่ายทอดเรื่องราวและผู้ที่สวดมนต์ให้แก่วิญญาณของโยะฉินะกะ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ข. ตำนานที่เอนำโทะโมะเอะงะฟูจิ Tomoegafuchi (巴ヶ淵)

เอนำโทะโมะเอะงะฟูจิตั้งอยู่ที่เมืองคิโสะ จังหวัดคะนะงะวะ กระจ้าน้ำในแม่น้ำคิโสะไหลเรียบหุบเขาชะมะบุกิ Yamabuki (山吹山) วนคเคียวจนปรากฏเป็นเอน้ำลึก เมื่อมองลงไปจะเห็นเป็นลักษณะน้ำวน ผู้คนแถวนั้นจึงตั้งชื่อเอน้ำนั้นว่า “โทะโมะเอะ” ตามตำนานเล่าว่าเทพมังกรที่อาศัยอยู่ที่เอน้ำแห่งนี้เมื่อรู้ว่ามีเด็กที่ชื่อว่าโทะมะโอะมารุถูกลักพาพร้อมกับมารดา จึงตัดสินใจช่วยเหลือโดยแปลงร่างเป็นหญิงสาวและเอาชื่อเอน้ำตั้งเป็นชื่อของตน ซึ่งชื่อนั้นก็คือ “โทะโมะเอะ” นางปกป้องดูแลและร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่โยะฉินะกะจนวาระสุดท้าย อย่างไรก็ตามนางไม่สามารถปกป้องชีวิตของโยะฉินะกะไว้ได้และสุดท้ายนางก็ต้องใช้ชีวิตบนโลกเพียงลำพัง ภายหลังจากที่นางเสียวชีวิตวิญญาณก็กลับคืนสู่เอน้ำแห่งนั้น

แม้ว่าเรื่องราวดังกล่าวจะมีได้ปรากฏอยู่ในนิยายสงครามหรือบทละคร อีกทั้งยังมีลักษณะเหนือจริง ทว่าเรื่องราวจากตำนานดังกล่าวนี้สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะที่มีบทบาทเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองโยะฉินะกะจนกระทั่งวาระสุดท้าย

สิ่งที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้นว่าไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าโทะโมะเอะเป็นนักรบสตรีที่มีชีวิตอยู่จริงหรือไม่ รวมทั้งเนื้อหาที่กล่าวในนิยายสงครามบางส่วนก็มีส่วนที่ขัดแย้งกับเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้จึงมีงานวิจัยหลายฉบับได้สันนิษฐานที่มาของตัวละครหญิงโทะโมะเอะว่าอาจอ้างอิงมาจากประวัติของฮังงะกุ Hangaku (板額) วีรสตรีที่มีชีวิตในสมัยคะมะกุระเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่อง “การสร้างภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะ”

Tomoe No Keisei (巴像の形成) ของโนะคะ ซะยูริ Noda Sayuri (野田 小百合) ซึ่ง
ได้กล่าวถึงประวัติของฮังงะกุตามที่ปรากฏในหนังสืออะสุมะกะงะมิ Azuma Kagami
(吾妻鏡) * คังนี้

ฮังงะกุ โกะเส็น เป็นนักรบสตรีที่มีชีวิตตั้งแต่ปลายสมัยเฮอันจนถึงต้นสมัยคะมะกุระ
นางเกิดในตระกูล โจชิ Jōshi (城氏) ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ที่มีอำนาจในแคว้นเอะชิโงะ Echigo (越
後国) นางได้รับการศึกษาศิลปะการต่อสู้เฉกเช่นนักรบบุรุษคนอื่นๆ จนได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ที่มี
ความสามารถทางการรบอย่างมากทั้งการยิงธนูและการขี่ม้า นางออกรบในฐานะนักรบฝ่าย
ตระกูลเฮอิเกะ จนกระทั่งในปี 1201 ขณะที่โจ ซุกะโมะริ Jō Sugemori (城 資盛) หลานชาย
ของนางได้ทำการต่อต้านรัฐบาลอะกุฟู นางก็ได้ถูกจับเป็นเชลยสงครามและถูกนำตัวไปพบ
มินะโมะโตะ โยะริอิเอะ Minamoto Yorieie (源 頼家) ที่คะมะกุระ ฮังงะกุถูกตัดสินโทษโดย
ถูกเนรเทศ อย่างไรก็ตามเนื่องจากนางเป็นผู้ที่มีรูปโฉมงดงาม อีกทั้งยังมีพลังกำลังแข็งแกร่งและมี
ท่าทางสง่างาม อะซะกะงะ โยะชิโตะ Asakaga Yoshitō (浅利 義遠) จึงได้ขอร้องให้ละเว้น
โทษและขอนางมาเป็นภรรยาเพื่อที่จะได้มีบุตรชายที่แข็งแกร่งสืบทอดตระกูลต่อไป เมื่อพิจารณา
ประวัติของฮังงะกุโดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่นางถูกจับเป็นเชลยที่คะมะกุระก็อาจสันนิษฐานได้ว่า
ประวัติของโทะโมะเอะอาจมีที่มาจากประวัติของฮังงะกุก็เป็นได้

นอกจากเอกสารทางด้านประวัติและตำนานของโทะโมะเอะ โกะเส็นแล้วก็ยังมีงานวิจัยที่
วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเส็น” ที่ปรากฏในนิยายสงครามและบท
ละคร ทั้งนี้งานวิจัยที่ถูกอ้างอิงในงานวิจัยหลายฉบับ คือ งานวิจัยของมิสุซะระ อิชิ Mizuhara
Ichi (水原 一) เรื่อง “ตำนานและเรื่องเล่าของโทะโมะเอะ” Tomoe No Densetsu-Setsuwa
(巴の伝説・説話) มิสุซะระได้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะโดยสรุปได้เป็น 2 ประการ
คือ ประการที่หนึ่งคือสถานภาพหญิงรับใช้ของโทะโมะเอะ ประการที่สองคือความสัมพันธ์ระหว่าง
ชื่อของโทะโมะเอะกับบทบาทการถ่ายทอดเรื่องราว

ประการแรกมิสุซะระได้วิเคราะห์ความหมายของคำว่า “บินโจะ” Binjo (びんじょ หรือ
びんぢょ) ที่ปรากฏในนิยายสงครามเรื่องเฮอิเกะโมะโนะงะตะริว่าเดิมทีนั้นมีความหมายถึง
หญิงรับใช้ ทว่ามีต้นฉบับของเฮอิเกะโมะโนะงะตะริบางฉบับเขียนคำว่า “บินโจะ” ด้วยตัวอักษร
จีนว่า “美女” ซึ่งหมายถึง “หญิงที่มีความงดงาม” ทำให้ความหมายดั้งเดิมผิดเพี้ยนไป
นอกจากนี้หากพิจารณาสถานภาพ “บินโจะ” ในวรรณกรรมสมัยกลางยังอาจสะท้อนนัยยะถึงชนชั้น

* หนังสืออะสุมะกะงะมิเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ช่วงปลายสมัยคะมะกุระ มี 52 เล่ม ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง มีเนื้อหา
เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆของรัฐบาลทหารอะกุฟูตั้งแต่ปี 1180 ที่มินะโมะโตะ โยะริมะซะ Minamoto Yoriyasa (源 頼政) ยกทัพเข้ามา
ที่คะมะกุระจนถึงปี 1266 ที่เจ้าชายมุเนะตะกะ Munetaka Shinnō (宗尊親王) ซึ่งเป็นพระโอรสของจักรพรรดิซะงะ Saga Tennō
(嵯峨天皇) ถูกส่งตัวกลับเข้าเมืองหลวงเนื่องจากถูกกล่าวหาว่าทรยศ

ระดับล่างอีกด้วย

ประการที่สองมิสุซะระได้กล่าวถึงชื่อของ โทะ โมะเอะที่ถูกเขียนในต้นฉบับเรื่องเฮะอิ เกะ โมะ โนะเงะตะริด้วยตัวอักษรจีนต่างกันไป เช่น 巴 鞆 鞆絵 伴絵 鱸絵 อย่างไรก็ตามไม่มีต้นฉบับใดที่ใช้คำว่า“โทะ โมะเอะ โกะเส็น” (巴 御前) คำว่าโทะเส็นนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่าเป็นคำที่ปรากฏขึ้นมาภายหลังโดยได้รับอิทธิพลมาจากสตรีโทะเสะ Goze

(警女)* ลักษณะการเดินทางไปแล้วเรื่องราวยังดินแดนต่างๆของโทะเสะนั้นมีความคล้ายคลึงกับ บทบาทของโทะ โมะเอะในนิยายสงครามเรื่องเก็มเปะอิเซะอิซุอิซึ่งนางได้เดินทางกลับไปยังบ้านเกิดเพื่อถ่ายทอดเรื่องราววาระสุดท้ายของผู้เป็นนายตามคำสั่งเสีย นอกจากนี้มิสุซะระยังได้สันนิษฐานว่าในขณะที่สตรี “โทะเสะ” เล่าเรื่องราวของโทะ โมะเอะ พวกนางก็อาจเรียกตัวเองว่า “โทะ โมะเอะ โกะเส็น” ประหนึ่งเป็นเรื่องราวของตนเอง ต่อมาชื่อ“โทะ โมะเอะ โกะเส็น” ดังกล่าวได้แพร่หลายไปยังวรรณกรรมสมัยหลังพร้อมกับภาพลักษณ์ของโทะ โมะเอะในฐานะผู้ถ่ายทอดเรื่องราว

ทฤษฎีที่มีสุซะระนำเสนอทั้ง 2 ประการนั้นได้ถูกนำไปอ้างอิงในงานวิจัยอย่างแพร่หลาย หากแต่ก็มีทั้งกระแสที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเช่นเดียวกัน ในงานวิจัยของ โสะ โชะเงะวะ เรียวอิชิ Hosogawa Ryōichi (細川 涼一) เรื่อง “งานวิจัยเรื่องโทะ โมะเอะฉบับย่อ” Tomoeshōron (巴小論) ได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของชื่อ “โทะ โมะเอะ โกะเส็น” กับบทบาทการถ่ายทอดเรื่องราวไว้อย่างสอดคล้องกันกับงานวิจัยของมิสุซะระ อิชิ อย่างไรก็ตามโสะ โชะเงะวะแสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งต่อนัยยะของสถานภาพบิโตะที่สะท้อนชนชั้นระดับล่าง นอกจากนี้โสะ โชะเงะวะยังได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโทะ โมะเอะกับ โยะมิเนะกะในฐานะลูกพี่ลูกน้องร่วมแม่นมจากนิยายสงครามเรื่องเก็มเปะอิเซะอิซุอิกับสภาพสังคมครอบครัวในตระกูลนักรบสมัยคะมะกุระ สถานภาพในฐานะลูกพี่ลูกน้องร่วมแม่นมอุปถัมภ์ฝีมือทางการรบของโทะ โมะเอะสะท้อนได้ถึงการศึกษาศิลปะการต่อสู้ในตระกูลนักรบที่ทัดเทียมกับพี่น้องผู้ชาย บทวิเคราะห์ดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนสถานภาพสตรีที่ทัดเทียมกับบุรุษในช่วงคะมะกุระตอนต้นแล้วยังอาจเป็นการเน้นย้ำข้อพิสูจน์ว่าโทะ โมะเอะไม่ได้มีสถานภาพระดับล่างดังเช่นที่ปรากฏในทฤษฎีของมิสุซะระ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยจำนวนมากที่วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโทะ โมะเอะในนิยาย

* โทะเสะหรือเมะกุระโทะเสะ Meguragoze (盲御前) หมายถึงอาชีพของสตรีตาบอดที่เดินทางไปยังดินแดนต่างๆ พลงขับลำนำหรือเล่าเรื่องราว เช่น นิยายสงครามเรื่องโชะเงะ โมะ โนะเงะตะริ Soga Monogatari (曾我物語) ตลอดจนการคิดเครื่องดนตรีระมิเซ็งเพื่อแลกกับเงินหรือข้าวสาร อาชีพนี้เริ่มเป็นที่รู้จักตั้งแต่สมัยมุโรมะมะชิเป็นต้นมา

(Shimonaka Hiroshi, *Nihonshi Daijiten* 6, (Tokyo: Hēbonsha, 1994), p.309-310.)

สงครามและบทละครโน รวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงสังคมในสมัยคะมะกุระ เช่น

งานวิจัยของมินะโมะโตะ เค็นอิชิโร Minamoto Kenichirō (源 健一郎) เรื่อง “สิ่งที่ผู้อ่านคาดหวังในตัวละคร โทะโมะเอะ” Tomoe Ni Motomerareta Mono (巴に求められたもの) ซึ่งได้นำเสนอทฤษฎีภาพลักษณ์แบบสตรีและบุรุษของ โทะโมะเอะ ในเกมเปะอิเซะอิซุอิเกะที่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของสตรีในอุดมคติของคนในสมัยคะมะกุระดังต่อไปนี้

ภาพลักษณ์แบบบุรุษของ โทะโมะเอะสะท้อนจากฝีมือการต่อสู้ในสนามรบรวมทั้งพลกำลังอันเข้มแข็งเฉกเช่นบุรุษนักรบ รวมทั้งการแต่งกายด้วยหมวกมิโระอุชิเดะ Shiro Uchide No Kasa (白打出の笠) ซึ่งมินะโมะโตะ ได้พิจารณาเปรียบเทียบกับเรื่องกิเกะอิเกะ Gikēki (義経記) ในฉากที่ โยะมิทซุเนะเดินทางลงไปที่โออูมิ Ōshū (奥州) และให้ภรรยาแต่งตัวปลอมตัวเป็นผู้ชายโดยสวมหมวกนี้ ส่วนภาพลักษณ์แบบสตรีถูกสะท้อนจากสถานภาพภรรยาน้อยและสถานภาพมารดา มินะโมะโตะ ได้ให้ข้อสรุปว่าภาพลักษณ์ของ โทะโมะเอะ ที่มีการผสมผสานภาพลักษณ์แบบบุรุษและสตรีไว้ด้วยกันอาจสะท้อนอุดมคติของบุรุษนักรบในการแสวงหาสตรีที่มีความเหมาะสมที่สุดกับสังคมในสมัยนั้นก็ว่าได้

นอกจากนี้มินะโมะโตะยังได้ชี้ให้เห็นถึงจุดร่วมและจุดต่างระหว่างเกมเปะอิเซะอิซุอิเกะกับบทละครโน โดยวิเคราะห์ผ่านบทบาทของผู้ถ่ายทอดเรื่องราวและผู้สวดมนต์ จุดร่วมที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือในองก์ที่ 1 บทบาทที่ โทะโมะเอะขอให้พระสวคมนตรีให้แก่ โยะมิเนะกะ และในองก์ที่ 2 บทบาทที่ โทะโมะเอะเล่าเรื่องวาระสุดท้ายของ โยะมิเนะกะและสวมชุด โคะ โชะเคะกลับไปยังบ้าน ในขณะที่ประเด็นสำคัญที่ทำให้บทละครโนแตกต่างจากเกมเปะอิเซะอิซุอิเกะคือการเพิ่มเติมบทบาทให้ โทะโมะเอะเป็นผู้ขอให้พระสวคมนตรีให้แก่ตนเองอันเนื่องมาจากความรู้สึกฝังใจตามรูปแบบของบทละครโน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้อ้างงานวิจัยของคนโค โยะมิกะสุ Kondō Yoshikazu (近藤 好和) เรื่อง “อาวุธ เครื่องแต่งกาย ม้า - มุ่งเน้นประเด็นวัตถุ” Bugu Shōzoku Uma-Mono Ni Kodawaru (武具・装束・馬一物にこだわる) ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะของเครื่องแต่งกายและอาวุธ วิธีการใช้อาวุธต่างๆตามวิถีปฏิบัติทางการรบ เช่น วิธีการต่อสู้แบบตัวต่อตัวหรือที่เรียกว่า “อิคคิอุชิ” Ikkiuchi (一騎討) กล่าวคือการต่อสู้จะเริ่มขึ้นภายหลังการกล่าวแนะนำตัว Nanori (名乗り) ในขณะที่ยังอยู่ในระยะไกลทั้งสองฝ่ายจะเริ่มต่อสู้จากการยิงธนู Kyūsen (弓箭) เมื่อเข้ามาในระยะใกล้จึงจะใช้ดาบยาวต่อสู้ Tachi Uchimonō (太刀) หรือ (打ち物) และเมื่อทั้งสองฝ่ายประชิดตัวกันก็จะเริ่มต่อสู้ด้วยดาบสั้น Katana (刀) เพื่อเค็ดสิริยะอีกฝ่าย ซึ่งการใช้ดาบสั้นนั้นส่วนใหญ่มักใช้ภายหลังจากที่ตกจากหลังม้ามากกว่าขณะที่อยู่บนหลังม้า ลักษณะขั้นตอนการต่อสู้ดังกล่าวทำให้อาจวิเคราะห์ได้ถึงฉากการต่อสู้ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็น

การต่อสู้ที่ผิดวิถีการรบของอุซึคะในเรื่องเกมปะอิเซะอิซุอิกิ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยหลายฉบับที่มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะในบทละครโนเท่านั้น เช่น

งานวิจัยของอันโด ทซุเนะจิโร Andō Tsunejirō (安藤 常次郎) เรื่อง “ที่มาและการวางโครงสร้างในบทละครโนเรื่อง“โทะโมะเอะ” ” Yōkyoku “Tomoe” No Kōsō To Tenkyō (謡曲「巴」の構想と典拠) อันโดได้วิเคราะห์การอ้างอิงและดัดแปลงโครงสร้างเนื้อเรื่องในบทละครโน กล่าวคือในนิยายสงครามผู้ที่อยู่เคียงข้างโยะมิเนะกะในวาระสุดท้ายก่อนถูกฝ่ายข้าศึกปลิดชีพคือคะเนะฮิระ ทว่าในบทละครโนเรื่องโทะโมะเอะผู้แต่งได้ดัดบทบาทของคะเนะฮิระทิ้งไปโดยสิ้นเชิงและมอบบทบาทให้โทะโมะเอะเป็นผู้ดูแลโยะมิเนะกะที่บาดเจ็บสาหัส และพาขี้น้ำไปยังป่าสน จากนั้นก็แนะนำให้ผู้เป็นนายปลิดชีพ ฉะนั้นบทบาทผู้ช่วยชีวิตผู้เป็นนายดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทที่ทำให้โยะมิเนะกะสามารถปลิดชีพตัวเองได้สำเร็จถือได้ว่าเป็นการดัดแปลงเนื้อเรื่องเพื่อให้บทบาทของโทะโมะเอะมีความโดดเด่นในฐานะสตรีที่มีทั้งความฉลาดและจิตใจที่แข็งแกร่ง นอกจากนี้จากการควงง้าวเข้าต่อสู้ซึ่งไม่ปรากฏในนิยายสงครามยังอาจวิเคราะห์ได้ว่าเป็นไปเพื่อเอื้อต่อการแสดง อันโดยังได้กล่าวแสดงความคิดเห็นว่าแม้ในบทละครโนเรื่องโทะโมะเอะจะมีการดัดแปลงเนื้อเรื่องอยู่มาก ทว่าประเด็นการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึกจากความเข้มแข็งในจิตใจของโทะโมะเอะที่สะท้อนในฉากการควงง้าวเข้าต่อสู้ไปสู่ความรู้สึกอาลัยอารมณ์ที่ต้องลาจากร่างของโยะมิเนะกะได้กลับกลายเป็นเสน่ห์ของบทละครโนเรื่องโทะโมะเอะอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

งานวิจัยของคุโบะ โมะโตะโกะ Kubo Motoko (久保 素子) เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างนิยายสงครามเรื่องเฮะอิเกะโมะโนะงะคะริกับบทละครโน - เกี่ยวกับคิโสะ โยะมิเนะกะ” Hēke Monogatari To Yōkyōku No Kanrensē-Kiso Yoshinaka Ni Tsuite (平家物語と謡曲の関連性 - 木曾義仲について) คุโบะได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบบทละครโนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโยะมิเนะกะ อาทิเช่น “โทะโมะเอะ” “เกินสะอิโทะโมะเอะ” Genzaitomoe (現在巴) “คะเนะฮิระ” Kanehira (兼平) นอกจากนี้ยังได้ตีความแก่นเรื่องของบทละครโนเรื่องโทะโมะเอะว่าสะท้อนถึงความรักแบบเสียสละของโทะโมะเอะที่มีต่อโยะมิเนะกะ ทว่าในทางกลับกันความเห็นอกเห็นใจของโยะมิเนะกะกลับทำให้นางแค้นใจและกลายเป็นความฝังใจในที่สุด นอกจากนี้คุโบะยังได้สรุปและเปรียบเทียบรูปแบบกลวิธีการประพันธ์ต่างๆ เช่น คำสร้อย Jokotoba (序詞) คำช่อน Kakekotoba (掛詞) คำสัมพันธ์ Engo (縁語)⁴ เช่น

⁴ เสวตลักษณ์ สุริวงค์ไพศาล, ศึกษามบทละครโน, (กรุงเทพฯ : น.ป.ท., 2528), หน้า137.

「粟津の汀にて、波の討死末までも」

“คลื่นที่หาดอะวะสุตาคซัค แม้จะต้องถูกฟาดฟันจนถึงแก่ความตาย”

- 1) คำว่า คลื่น(ที่หาดซัค) (波の (打ち)) เป็นคำสร้อยของ “ถูกฟาดฟันจนถึงแก่ความตาย” (討死)
- 2) คำว่า “สุ” 末 เป็นคำซ้อนของคำว่า “อุชิจินิสุ” (討死す)
- 3) คำว่า “หาด” (汀) เป็นคำสัมพันธ์กับคำว่า “คลื่น” (波)

จากบทวิเคราะห์ของคุโบะอาจกล่าวได้ว่าบทละคร โนเรื่อง โทะโมะเอะนอกจากจะมีเนื้อหาที่น่าสนใจอันเนื่องมาจากการคัดแปลงเนื้อเรื่องคังที่อันโคกล่าวในงานวิจัยข้างต้นแล้ว ยังทรงคุณค่าทางวรรณศิลป์อีกด้วย

งานวิจัยภาพลักษณ์ของ โทะโมะเอะที่ปรากฏในบทละคร โจรุริเรื่องฮิระงะนะเซะอิซุอิกิ พบว่ายังมีผู้น้อยมาก จากการค้นคว้ามีเพียงงานวิจัยของมินะโมะโตะ เค็นอิชิโร เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของ โทะโมะเอะ - ความสอดคล้องของตำนานพลังกำลังอันมหาศาล” Tomoe No Henbō-Dairiki Denshō No Kyōmē (巴の変貌—大力伝承の共鳴) เท่านั้นที่ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบภาพลักษณ์ของ โทะโมะเอะในนิยายสงคราม บทละคร โนและบทละคร โจรุริไว้ร่วมกันประเด็นที่มีนะโมะโตะวิเคราะห์สามารถสรุปได้เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 1 นัยยะของการสวมชุด โคะโซะเคะที่ปรากฏในเกมเปะอิเซะอิซุอิกิและบทละคร โน โดยมินะโมะโตะได้ชี้ให้เห็นถึงผู้เป็นเจ้าของชุด โคะโซะเคะที่แตกต่างกันในวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง อีกทั้งยังได้พิจารณาเปรียบเทียบการสวมชุด โคะโซะเคะในเกมเปะอิเซะอิซุอิกิกับวรรณกรรมสมัยกลาง เช่น เรื่อง โทะวะสุเกะตะริ Towazugatari (とはずがたり) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการมอบชุด โคะโซะเคะให้อีกฝ่ายหนึ่งหรือการสวมชุด โคะโซะเคะของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความรักระหว่างหญิงชาย ด้วยเหตุนี้มินะโมะโตะจึงได้ตั้งข้อสังเกตถึงนัยยะชุด โคะโซะเคะในเกมเปะอิเซะอิซุอิกิว่าอาจชี้ถึงความรักระหว่าง โทะโมะเอะและ โยะมิเนะกะซึ่งสอดคล้องกับสถานภาพภรรยาของ โทะโมะเอะก็เป็นได้ ประเด็นที่ 2 คือลักษณะการต่อสู้ที่สะท้อนภาพลักษณ์ผู้มีพลังกำลังอันมหาศาลของ โทะโมะเอะที่ปรากฏในนิยายสงครามทั้งสองเรื่องและบทละคร โจรุริ เช่น การเค็ดสึยะ การประลองกำลัง เป็นต้น รวมทั้งภาพลักษณ์ของ โทะโมะเอะในฐานะผู้ถ่ายทอดความแข็งแกร่งให้แก่อะซะฮะฮิระบุตรชาย

การวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของ โทะโมะเอะในเชิงสังคมผู้วิจัยได้อ้างอิงงานวิจัยด้าน

สถานภาพสตรีสมัยคะมะกูระ มุโรมะจินจนถึงสมัยเอโดะจากงานวิจัยของ ทะบะตะ ยะซุกะ Tabata Yasuko (田端 泰子) เรื่อง “ชุมชนหมู่บ้านกับสตรี” Sōson To Josei (惣村と女性) และงานวิจัยของ ฮะระดะ โทะโมะฮิโกะ Harada Tomohiko (原田 友彦) เรื่อง “การ

ใช้ชีวิตของสตรีสมัยเอโดะตอนต้น” Edo Zenki No Josē No Sēkatsu (江戸前期の女性の生活) เป็นต้น

งานวิจัยที่ยกมาข้างต้นทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ถึงภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเซ็น” ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่อง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ของโทะโมะเอะในงานวรรณกรรมกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพสตรีในตระกูลนักรบตั้งแต่สมัยคะมะกุระจนถึงเอโดะ ซึ่งได้นำไปสู่ข้อสรุปถึงตัวแปรที่ทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิง “โทะโมะเอะ โกะเซ็น” มีความเหมือนและแตกต่างกันดังจะขอกกล่าวสรุปในบทที่ 5 ต่อไป